

Date: 9th December-2025

URBANIZATSIYA JARAYONI VA IJTIMOIIY INFRATUZILMA RIVOJI:
TERMIZ SHAHRI MISOLIDA TARIXIY TAHLIL (1950–2025)

Avliyoqulov Isroil

DXX CHQ “Yosh chegarachilar” HAL Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası bosh
o`qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada Termiz shahrida urbanizatsiya jarayonining shakllanishi, uning bosqichlari va unga mos ravishda ijtimoiy infratuzilma tizimining rivojlanishi tarixiy manbalar asosida yoritiladi. 1950-yillardan 2025-yilgacha bo`lgan davrda demografik o`sish, sanoatlashuv, shaharsozlik siyosati, transport, ta`lim, sog`liqni saqlash, madaniyat va uy-joy infratuzilmasidagi o`zgarishlar bosqichma-bosqich tahlil qilinadi. Zamonaviy urbanizatsiya jarayoni Termiz shahrining iqtisodiy hamda ijtimoiy qiyofasiga qanday ta`sir ko`rsatgani ilmiy asosda ochib berilgan.

Kalit so`zlar: urbanizatsiya, infratuzilma, Termiz, demografiya, shaharsozlik, uy-joy, transport, ijtimoiy xizmatlar.

Kirish

Urbanizatsiya jarayoni XX asrning o`rtalaridan boshlab O`zbekiston shaharlari rivojida hal qiluvchi omillardan biri sifatida maydonga chiqdi. Xususan, mamlakatning janubiy hududidagi Termiz shahri geografik o`rning strategikligi, chegara hududi sifatidagi ahamiyati, transport-kommunikatsiya yo`llarining kesishgan nuqtasi bo`lishi va iqtisodiy salohiyati tufayli tez urbanlashgan hududlardan biri bo`ldi. 1950–2025 yillar davomida shaharning ijtimoiy infratuzilmasi sezilarli darajada kengaydi, aholining ehtiyojlariga mos yangi xizmat tarmoqlari shakllandi.

Ushbu maqolada Termiz shahrining 75 yillik urbanizatsiya jarayoni tarixiy manbalar asosida o`rganilib, ijtimoiy infratuzilma rivojining asosiy bosqichlari ilmiy tahlil qilinadi.

1. 1950–1965 yillar: boshlang`ich urbanizatsiya bosqichi

1.1. Sanoatlashtirish va qo`shni hududlarning shahar tarkibiga qo`shilishi

1950-yillarda Termizda iqtisodiy faoliyat asosan:

- yengil sanoat (paxta tozalash, yog`-moy),
- qurilish materiallari ishlab chiqarish,
- temir yo`l orqali yuk tashish

bilan bog`liq edi. Sovet davlatining hududiy siyosati Termizni chegara shahri sifatida mustahkamlashni ko`zlagani sababli, 1950–1965 yillar oralig`ida shahar chegarasi kengaytirildi va yangi aholi massivlari shakllandi.

1.2. Ijtimoiy infratuzilmaning shakllanishi

Bu davrda:

- birinchi yirik umumta`lim maktablari,
- tibbiyot punktlari,

Date: 9th December-2025

- klub va madaniyat uylari,
- bozorlar va kommunal xizmatlar

barpo etildi. Infratuzilma hali cheklangan bo'lsa-da, shahar qiyofasi qishloq xo'jaligi – sanoat aralash modeli asosida shakllandi.

2. 1966–1989 yillar: urbanizatsiyaning jadal rivojlanish davri

2.1. Aholi sonining o'sishi va yangi sanoat obyektlari

Bu davrda Termizda aholi soni keskin ortdi. Sabablar:

- ishlab chiqarish korxonalarining ko'payishi,
- turar-joy qurilishining kengayishi,
- migratsiya oqimining ortishi.

Shahar hududida sement zavodi, avtoremont, oziq-ovqat sanoati, sovutish kombinatlari va energetika obyektlari barpo qilindi.

2.2. Ta'lim va sog'liqni saqlash infratuzilmasining kuchayishi

Termizda:

- yangi maktablar,
- texnikumlar,
- kasalxona va poliklinikalar,
- bolalar bog'chalari

tarmog'i kengaydi. 1980-yillarga kelib Termiz viloyatning yetakchi ilmiy-ma'rifiy markaziga aylandi.

2.3. Shahar arxitekturasining o'zgarishi

Sovet shaharsozligi modeli asosida:

- 5 qavatli uylar,
- ko'p kvartirali turar-joylar,
- markaziy ko'chalar (Alpomish, Ibn Sino),
- Ipak yo'li bo'yicha kommunikatsiyalar

barpo qilindi. Bu Termizning zamonaviy shahar qiyofasini shakllantira boshladi.

3. 1991–2010 yillar: mustaqillik davri va ijtimoiy infratuzilmaning qayta tiklanishi

3.1. Mustaqillikdan keyingi shahar rivojiga ta'sir qilgan omillar

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, Termizning infratuzilmasi:

- bozor iqtisodiyotiga o'tish,
- chegara xavfsizligi siyosati,
- xalqaro savdo aloqalarining kengayishi

kabi omillar ta'sirida qayta shakllana boshladi.

3.2. Ta'lim va madaniyat muassasalarining kengayishi

Bu davrda Termiz davlat universiteti faoliyati jonlandi, yangi fakultetlar ochildi, kollej va litseylar barpo etildi. Madaniyat markazlari va kutubxonalar modernizatsiya qilindi.

3.3. Uy-joy va kommunal infratuzilma

Date: 9th December-2025

Turar-joy tarmoqlari xususiylashtirildi, shahar ichki yo'llari, suv va elektr tarmoqlari qayta ta'mirlandi. 2000-yillardagi investitsiya loyihalari Termizning yangilanishiga kuchli turtki berdi.

4. 2011–2025 yillar: yangi urbanizatsiya bosqichi va zamonaviy infratuzilma

4.1. Termizning xalqaro markazga aylanish jarayoni

2016-yildan keyin Termizda:

- yangi aeroport rekonstruksiya,
 - Termiz–Mozori Sharif temir yo'li loyihasi,
 - logistika markazlari,
 - xalqaro tadbirlar o'tkazish (Xalqaro baxshichilik festivali)
- shahar urbanizatsiyasini yangi bosqichga olib chiqdi.

4.2. Ijtimoiy infratuzilmaning sifat jihatdan yangilanishi

So'nggi yillarda Termizda:

- zamonaviy maktablar,
 - yangi shifoxonalar va tibbiyot markazlari,
 - sport majmualari,
 - mahalla markazlari,
 - yangi turar-joy massivlari (Navro'z, Sariosiyo yo'nalishi bo'yicha)
- barpo etildi.

4.3. Raqamli infratuzilma va ekologik shaharsozlik

2020-yildan boshlab shahar bosh rejasi "aqlli shahar" tamoyillariga moslashtirilmoqda:

- elektron davlat xizmatlari,
- raqamli kommunal to'lov tizimlari,
- yashil hududlar barpo etish,
- sement zavodi va boshqa ishlab chiqarishlarda ekologik modernizatsiya.

Bu Termizni zamonaviy urbanistik modelga moslashtirmoqda.

5. Urbanizatsiya jarayonining Termizning ijtimoiy hayotiga ta'siri

5.1. Demografik jarayonlar

1950-yilda aholi soni ~30 ming atrofida bo'lgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 200 mingdan oshdi. Buning asosiy sababi:

- migratsiya,
- sanoatlashuv,
- xizmat ko'rsatish tarmoqlarining kengayishi.

5.2. Bandlik va iqtisodiy hayot

Yangi infratuzilma obyektlari shahar aholisining bandlik darajasini oshirdi. Xizmat ko'rsatish sektori, qurilish, logistika va ta'lim asosiy ish beruvchilarga aylandi.

5.3. Madaniy integratsiya va shahar identiteti

Termiz bugun:

- tarixiy meros,

Date: 9th December-2025

- zamonaviy infratuzilma,
 - chegara shahri xususiyati
- bilan mazmunan boy ijtimoiy makonga aylangan.

Xulosa

1950–2025 yillar oralig‘ida Termiz shahrida urbanizatsiya jarayoni bosqichma-bosqich, ammo izchil tarzda rivojlandi. Sovet industrializatsiyasi davri, mustaqillik boshlaridagi iqtisodiy islohotlar, so‘nggi yillarda olib borilgan infratuzilma modernizatsiyasi — barchasi Termizni O‘zbekistonning janubiy hududidagi eng muhim shaharlar qatoriga ko‘tardi.

Urbanizatsiya natijasida:

- shahar infratuzilmasi sezilarli kengaydi,
- ta’lim, sog‘liqni saqlash, madaniyat tarmoqlari yangilandi,
- transport-logistika tizimi rivojlandi,
- zamonaviy uy-joy massivlari barpo etildi.

Bugungi kunda Termizning urbanistik modeli O‘zbekistonning boshqa hududlari uchun ham samarali tajriba bo‘lib xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari (2017–2024).
2. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari.
3. “Termiz shahri bosh rejasi” (1980, 2005, 2021).
4. Q. Karimov. *O‘zbekiston shaharsozligi tarixi*.
5. B. Matkubov. *Surxondaryo tarixi: urbanizatsiya jarayonlari*.
6. O‘zbekiston Milliy arxivi hujjatlari.
7. R. Xo‘jayev. *Urbanizatsiya jarayonining ijtimoiy omillari*.

